

Kent, Yoksulluk ve Sosyal Düzensizlik Potansiyeli

Ömer AYTAÇⁱ

Öz: Bugün, modern kentlerin pek çoğu ırki, etnik, göçmen, yoksul, sığınmacı vb. sosyal kesimler üzerinden cereyan eden kronik sosyal düzensizlikle baş etmek durumundadır. Yoksulluk tabanlı sorun alanlarının çokluğu kent ilişkilerini ve kentsel sosyal bünyeyi istikrarsızlaştırmaktadır. Kentsel gündelik yaşamın tüm şubelerini sosyal düzensizlik girdabına sürüklemektedir. Küresel yoksul/göçmen akışları, iktisadi krizler, işsizlik, sosyal devletten geri çekilmeler ve ekonomideki daralmalar neticesinde dünya ölçeğinde yaşanan iktisadi ve politik tehditler, kentsel dengelerin altüst olmasına, istikrarsız ve çarpık ilişki formlarının inşasına, devasa sorun alanlarının oluşmasına yol açıyor. Bu yazıda, kentlerin yoksulluk tabanlı parçalanmış iktisadi, sosyal ve mekânsal veçhelerine ve bunların sosyal düzensizlik yaratma potansiyellerine makro bir perspektiften bakılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kent, yoksulluk, sınıf altı, mekânsal ayrışma, sosyal düzensizlik.

City, Poverty and Potential of Social Disorder

Abstract: Today, many of the modern cities are to cope with chronic social disorder that is caused by social sections such as racial, ethnic, nomadic, poor and defectors. The multitude of fields related to poverty makes city relations and urban social enlargement unstable. It puts all branches of urban daily life into instability whirlpool. Economic and political threads caused from global poor/ immigrant flow, economic crisis, unemployment, refraining from social state and contractions in economy are causing urban balances to be upside down, it is building unstable and warped relationship forms and causing enormous problematic areas. In this study, the economic, social and environmental aspects of the splited poverty rooted urbans and their potential of creating social unstabilities are examined in a macro perspective.

Keywords: City, locational decomposition, lower class, poverty, social instability.

ⁱ Prof. Dr., Fırat Üniv., İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, oaytac@firat.edu.tr.

Giriş

Modern kentler, heterojenitesi yüksek birer erime potası durumunda olup kırsal göçmenler ve farklı etnik, kültürel ve linguistik kökene sahip mülteciler açısından belli bir cazibeye sahiptirler. Söz konusu sosyal farklılık unsurları, kentsel bütün içerisinde parçalanma ve kontrol dışına çıkma temayüllerini provoke ederler (Wratten, 1995). Suç, sapma, illegalite, mafiyöz ilişkiler, normatif ihlaller vs. ile karakterize olan sosyal organizasyonsuzluk hali, söz konusu sosyal farklılık ve parçalanma sürecinde toplumun absorbe edemediği bir durumsallığa işaret eder.

Kontrolden çıkma, toplumun psikolojik denetiminin zayıfladığı noktada kendisini gösterir. Bireyler aşırı özerklik duygusu paralelinde kimseye hesap vermeyecekleri bir savrukluğa içine girerler. Görenekle tersleşen, norm ihlali yapan, en uç/uygunsuz davranışlar gösteren, suç işlemekten, etiketlenmekten, damgalanmaktan çekinmeyen bir vaziyet alış içine girerler. Sosyal bilimciler kent ve kentleşmenin sosyal düzensizlik yaratma potansiyeline dikkati çekerler. Buna kentlerde yakıcı şekilde baş gösteren yoksulluk/yoksullaşma süreçleri de eklendiğinde, söz konusu sosyal düzensizlik çatallanma ve genişleme etkisi gösterir.

Sosyal düzensizlik, sosyo-kültürel dengelerin yerinden sarsılması, kent ilişkilerinde normatif ölçülerin aşınması, güven, bağlılık ve ahlaki kriterlerin çaptan düşmesi, kentsel gündelik yaşamın enformaliteye yenik düşmesi, sapma ve kriminal tavırların genel geçer kaideler haline gelmesi gibi bir takım sosyolojik çağrışımlar taşır. Bir yandan hızlı göç ve kentleşme deneyimi diğer yandan kentteki akut sosyal problemlerin yedeğinde kök salan söz konusu istikrarsızlık hali kentsel sosyal dengelerin yeniden tahkimine, sosyal ilişkilerin yeniden inşasına sebebiyet verir. Özellikle hızlı göç, kentleşme, iktisadi kriz ve siyasal çalkantılar yaşayan pek çok ülkede söz konusu kentsel düzensizlikleri ileri ölçülerde görebilmek mümkündür. Bazı kentler devasa sorunlar karşısında tümüyle enformel bir boyut kazanmakta, hatta “enformel şehirler” olarak yaftalanmaktadır.

Modern kentler, yedeğinde taşıdıkları sorun yumaklarıyla kentli yaşamın makul standartları için büyük bir tehdit oluştururlar. Özellikle de kentlerdeki sosyal düzensizlik, dışlama ve yaftalama mekanizmaları ve buna zemin hazırlayan özgün nedensel dinamikler ve sınıfsal çelişkiler, bize yeni bir tür kent yoksulluğunun ipuçlarını vermektedir. Gelişmiş Batı metropollerinde olduğu gibi Türkiye'nin de aralarında bulunduğu gelişmekte olan dünyada yoksulluk üzerinden inşa olunan toplumsal hiyerarşiler ve bunlara dayalı siyasi ve kültürel desenler yeni toplumsal eşitsizlik mekânları üretmektedir. Bu da sonuç olarak aşağıdan kaynaklanan toplumsal kutuplaşma bloklarına hayatiyet kazandırmaktadır. Bu aynı zamanda yaftalama, dışlama, mahrum edilme, sürgün yerine hapsedilme, marjinalizasyonlar vs. üzerinden toplumsal alanın yeniden

organizasyonunu ve buna dayalı politik müdahale yöntemlerinin şeklini de beraberinde getirmektedir.

Metropollerde kristalize olan iktisadi ve sosyopolitik değişimler, kitlesel protesto hareketleri, kriminalitede yükselişler Avrupa ve Amerikan şehirlerinde yoksullara dönük bakış açısının negatife çevrilmesine neden olmuştur. Özellikle idari ve politik müdahalelerle yoksulların kontrol altına alınması yönündeki uygulamalar, kent yoksullarının cezalandırılması şeklinde temayüz etmektedir. Bu da bizi cezalandırma ameliyesinin tedavi etmesi umulan hastalıkları daha da kronikleştirmek dışında bir etkisinin olmadığı sonucuna götürmektedir. Bu makalede, yoksulluğa bağlı olarak kent dokusunda meydana gelen sosyal düzensizlik halinin farklı yönlerine işaret edilmektedir. Kentsel yoksulluğun radikalizasyonuna bağlı olarak normatif yapıda meydana gelen bozulmaların, kentsel dengeler üzerindeki aşındırıcı etkilerine açıklık getirilmektedir.

Yoksulluk ve Sosyal Düzensizlik

Sosyal düzensizlik (social disorganization) kavramı, toplumun ortak değerler üretme konusundaki yetersizliği ve sağlıklı bir sosyal kontrol sağlanamaması hali olarak tanımlanabilir (Sampson, 2002). Shaw ve McKay (1972), yaşanan sosyo-kültürel çevre koşullarının birey/toplum için ana referans halini aldığını, kötü koşulların kötü/sapkın tutum ve davranışlara kaynaklık ettiğini savunmaktadırlar. Özellikle suç ve sapmanın çevresel koşullardan bağımsız olarak ele alınamayacağını ileri sürmektedirler.

Robert Sampson (1986), sosyal düzensizlik teorisini açıklarken şu hususlara ağırlık verir: Toplumdaki hızlı demografik değişiklikler, etnik ve ırki heterojenlik, parçalanmış ailelerin sayısının çokluğu; çocukların/gençlerin sağlıklı bir şekilde sosyalleşmesine ve topluma entegrasyonlarında büyük engel teşkil eder. Ayrıca, kentin belirli bir bölgesine iş arama ya da eğlence maksadıyla insanların yığılması, o bölgelerde sosyal yapının bozulmasına ve sosyal kontrolün zayıflamasına yol açar. Hızlı nüfus sirkülasyon sonucu yoksulluk, işsizlik, eğitim ve sağlık sorunlarına erişimde sıkıntılar yaşanır. Bu bölgelerde enformel denetimin kaybolmaya başladığı, mahalle içi sosyal faaliyetlere katılım, çocuk ve ergenlerin denetimi yolunda sorumluluk üstlenme ve komşuluk ilişkileri vb. sosyal sermaye unsurları büyük hasar görür. Bütün bunların sonucunda yoksulluk, bölünmüş aileler, göç ve heterojenlik gibi yapısal etkenler; norm ihlali yapma, suç ve suçlu fiiller içine girmeyi kolaylaştırıcı bir tesir meydana getirmektedir. Kentsel sosyal düzensizlik, bir şekilde bireysel ve toplumsal vaziyet alışlara nüfuz etmekte ve yaşanan dezavantajlı koşullar, bireysel/kolektif eylem kalıplarını negatif olarak yeniden inşa etmektedir.

Türkiye özelinde metropol kentler, kozmopolit yapıları, uluslararası göçmen akışları, gelir dağılımındaki eşitsizlik, hayat pahalılığı, işsizlik, güvenlik sorunları vs. itibarıyla kırsal bölgelere oranla dezavantajlılık doğurmaya daha yatkındır. Bu dezavantajlı koşullar derinleştikçe ve süreklilik kazandıkça,

bireyler/toplumsal kesimler bu koşulların değiştirilmesini mümkün olmayan bir durum olarak görmeye başlarlar. İsyân, sosyal patlama ya da anominin kaçınılmaz hale gelmesi suç ve diğer sapma eylemlerine davetiye çıkarmaktadır.

Yoksulluk, toplumsal düzen için önem arz eden kurallara bağlılıkta zafiyet meydana getirebilir. Her toplumda sosyal düzenin tesisi yönünde fonksiyon gören kurallar bulunur. Bunlar, sosyal düzenin muhafazasını sağlayan sosyo-kültürel unsurları simgeler (Macionis ve Plummer, 2008: 282). Bu sosyo-kültürel unsurlar, anlamlar, değerler, simgeler, gelenek ve görenek, hukuk, din ve ahlak gibi normatif kurallardan oluşur. Toplumsallaşma yoluyla bu kurallar kuşaktan kuşağa aktarılır. Kuralın ve yasağın olduğu yerde, bunu ihlal etme fiilleri de her zaman vakidir. Bu biraz da bireyin doğasından kaynaklanır. Zira birey, kendi arzu ve isteklerine erişme yolunda toplumsal/kamusal kurullarla çatışma yaşar. Bu durum, normatif çizginin her zaman ihlal edilebileceği kırılğan bir noktaya işaret eder.

Bireyi suç ve suçlu fiil ile tanıştırmaya aday çok sayıda sosyal faktörden söz edilebilir. Yaş, cinsiyet, ırk, zekâ seviyesi, sosyal ve fiziki çevre, yoksulluk/işsizlik gibi ekonomik etkenler vb. bunlar arasında sayılabilir. Yapılan araştırmalar yoksulluğun suç işlemede önemli bir etken olduğunu ortaya koymaktadır. Yoksulluğun kendisi bizatihi bağımsız değişken olduğu gibi yoksulluğun ve kötü ekonomik koşulların bireylerde sosyal bağlılık duygusunu ve normlara bağlılığı zayıflatması sonucu suça yakınlaşma da söz konusu olabilmektedir. Sosyal bağlılığın azalması kişinin suç eylemine yönelmesini engelleyici resmî ve gayri resmî kontrolün zayıflamasına yol açacaktır. Pek çok çalışma (Freeman, 1996, Allen, 1996, Patterson, 1991), iktisadi eşitsizlik, işsizlik ve yoksulluk ile suç arasında pozitif bir korelasyonun olduğuna işaret etmektedir. Çok sayıda sosyolog, yoksul insanların suçlu fiillere daha fazla yakınlık gösterdiklerini ileri sürmektedirler. Bunda yoksulluğun bıçak sırtında bir yaşamı imlemesi, onların genelde olumsuz koşullarda bulunması, dezavantajlı yerlerde ikamet etmeleri, sağlıksız/dengesiz beslenmeleri ve toplum tarafından dışlanmalarının büyük payı bulunmaktadır. Yoksul bireylerin toplumsal denetim ve normatif kuralları boşlaması, nihilist ve kuraldışı eylemlere yönelmelerinde kolaylaştırıcı bir etken olabilir.

Kuşkusuz her sınıftan insan kente özgü bireyci ve rasyonel kültürün rüzgârına yenik düşmektedir. Her kesimde, bu rüzgârın etkilediği, bozduğu, düzensizlikler, normatif olandan sapıcı tutum ve davranışlarla karşılaşmak olağandır. Bu durum yoksul kesimde etkisini daha farklı bir frekansta göstermektedir. Bıçak sırtında yaşayanlar, ayakta kalmanın yüksek basıncı ile dezavantajlı pozisyonda olanlar, “naçara” ya da “mecburiyetten” bir takım enformel yollara daha kolay sapabilmektedirler. Bir bakıma iyi yaşamak, herkes gibi olmak, diğerlerinden geride kalmamak, sınıf/statü atlamak, öykünülen kişiler gibi yaşamak, haz almak, mutlu olmak, adamdan sayılmak vb. saiklerle, dezavantajlı konumda olanlarnorm dışına çıkmayı, meşru sınırları zorlamayı,

maddi suçlar işlemeyi makul bir seçenek olarak algılama noktasına gelebilirler. Aslında; ahlak, değer, hak, haram/helal, razı olmak, sabretmek, sebat etmek, saygı ve erdemli olmaya dair muhafazakâr kalıtların yaşanılan bıçak sırtındalığın basıncı altında güçten/çaptan düştüğü, direnç halinin zayıfladığı durumlarda norm ihlali yapmak ya da suça yönelmek kuvvetli bir seçenek halini alabilmektedir.

Suç ya da enforme sapsak, daha iyi yaşama ulaşmak için en kestirme ve kolay yol olarak belirlemektedir. Hatta kimileri için normdışı davranmak, suç vb. fiiller sergilemek, yaşanılan hayatın dikte ettiği bir kültürel kalıba dönüştürdüğü yaşamsal bir duruşa karşılık gelir. Enforme yönelmek, yasadışı çıkmak, onlar için bir tür geçimlik taktik, ayakta kalma yolu olup çıkmaktadır Yoksulluk aynı zamanda, gençlerin iş sahibi olması dolayısıyla düzenli bir yaşam kurma beklentilerini, aile içi düzen ve uyumu, hatta ailenin bütünlüğünü tehdit eden sonuçlar doğurur. Toplumsal düzlemde boşanmalar, işsizlik, intiharlar, suç ve sapma davranışları, normsuzluk, gelecek kaygısı, ahlaki sorunlar vs. gibi toplumsal patolojilerin kent ilişkilerini bozması dizorganize kent dokusunun oluşmasının önünü açar. Yoksulluk yan sorun alanları üreterek bir kültürel biçem oluşturmakta, bu biçem yoksul öznenin bakışını, algı ve anlamlandırma dünyasını bozarak çarpıklaştırmakta, tutum ve davranışlarında ölçülerin şaşmasına ya da eski, yerleşik, kurulu olandan farklı bir yaşamsal asimetrisinin merkezileşmesine neden olmaktadır.

Kent yoksulluğunun açtığı kulvarda çevresel ve sağlık riskleri, ticarileşmeden doğan incinebilirlik, sosyal parçalanma, suç ve devletle/polisle negatif temas vs. yaygın bir sosyal görünürlük kazanmaktadır. Ki bu karakteristikler, hane içi ve topluluk düzeyinde yoksullar tarafından içselleştirilen, tekrarlanan birer yaşamsal strateji olarak gizil bir işlevsellik taşır. Bu aynı zamanda, yoksullukla tecrübe edilmiş hayatı tehdit eden sağlık riskleri ve güvensizlik algısını yoğunlaştırıcı bir tesir meydana getirir (Wratten, 1995: 25).

Yoksulluk ve iktisadi eşitsizlik arttıkça sosyal problemlerde artış ve çeşitlenme yaşanmakta, yoksullar bir yandan bu eşitsiz ve acımasız düzenin kurbanları olmakta diğer yandan ise kente ve topluma değişik kesimlerine dönük tehdit ve agregasyonların faili haline gelmektedirler. Yoksulluk derecesi arttıkça, sınıfsal ve toplumsal yaralanma, umutsuzluk, geleceğe dönük endişe ve öfkelerde artışlar olmaktadır. Bu ise kentleri sadece asayiş sorunuyla karşı karşıya getirmenin ötesinde ciddi sosyal/kültürel bütünleşme ve sınıflar arası kaynaşma imkânından uzaklaştırmaktadır.

Kent, Yoksulluk ve Sınıfsal Düzenin Bozulması

Modern kentlerde yoksulluk ve sefalet manzaraları, modernliğin yüksek idealleri ile tezat teşkil edercesine devasa boyutlara ulaşmış durumdadır. İleri endüstriyel kentlerde, iç şehir, varoş ya da banliyölerde yoksulluk girdabına düşen, sokakta yaşayan, evsiz, madde kullanan, çöplükten geçinen, metroları,

yeraltı tünellerini dolduran nüfusun sayısında dikkat çekici bir artış olduğu göze batmaktadır. Bunun dışında kimi Asya ve Afrika kentlerinde yoksulluk hatta açlık sınırını zorlayan, patlamaya hazır, bütün umudunu Batılı ülkelere göç etmeye bağlamış çok kabarık bir nüfus kitlesi mevcuttur. Bu yoksul/madun potansiyel hem gelişmekte olan hem de ileri endüstrileşmiş ülke kentleri için büyük bir sorun teşkil etmektedir.

Kentsel yoksulluk; kentin sosyal hiyerarşisini, geleneksel sosyal tabakalarını erozyona uğratarak daha yoksul ya da dip /sınıf altı dediğimiz bir dışarıda kalan potansiyele (outsider) açık kapı bırakmaktadır. Geleneksel orta tabakalar zamanla erimekte, alt tabakalar daha alt, dip katmanlara kaymakta, umarsız, yükselme umudunu kaybetmiş, gelecek korkusu içinde olan geniş bir dezavantajlı sınıf kök salmaktadır. Diğer bir ifadeyle modern kentlerdeki yakıcı yoksulluk koşulları, sınıfsal açıdan yeni risk grupları, sosyal marjinalizasyonlar ya da farklılık, ayırım, dışlama ve ötekilik üzerinden varlığını hissettiren yaşam alanları ortaya çıkarmaktadır. Özellikle de yoksulluğun derecesi ve ileri mahrumiyet koşullarına bağlı olarak genel toplumsal sistemin hâkim standartlarından uzaklaşan sosyal kesimler ve onlara dair yaşam tarzları, mahaller ve kültürel tradisyonlar oluşmaktadır. Bunlar içerisinde özellikle Batılı toplumlarda kristalize şekilde kendisini gösteren sınıf altı kesimler ve onların yaşam biçimleri, yoksulluk etrafında beliren değersel zayıflama ve yaşam desenlerini çok iyi örneklemektedir.

Yoksulluk derecesi sınıfsal hiyerarşilerin yeniden tanziminde önemli rol oynar. Yoksulluktaki süreklilik arttıkça sefaletin boyutları derinleşmekte, sefalete eşlik eden sosyal problemler artış göstermektedir. Yoksulluğun tali düzeyde kaldığı ileri dezavantajlı koşullar, sapma ve normatif sınırları zorlayan akut yaşam koşullarına dönüşmektedir. Özellikle kentlerde pek çok farklı türevi ile boy veren bu yeni yoksulluk tecrübesi, dip yoksulluk ya da alt sınıfların da altında addedilen bir sınıfsal tabakaya işaret etmektedir. Bu sosyal tabakayı açıklarken genellikle “sınıf altı” kavramı kullanılmaktadır.

Sınıf altı (underclass) kavramsallaştırması, kapitalist emek, sermaye ilişkileri ve bunlara bağlı sınıf ve mekânsal ayrışma süreçlerinin bir sonucu olarak oluşan dışlanma biçimlerini analiz ederken kullanılmaktadır. Daha sonraları sınıf altı kavramı, alkoliklik, hırsızlık, hukuk dışılık, serserilik vb. anlamlar da alarak kavramın içeriği *tehlikeli sınıf* retoriği içerisine sıkıştırılmış gibidir. Bu yönüyle kavram, işsiz/yoksul insanları bir sorun olarak kurmanın ötesinde adeta bir *günah keçisi* dahası *lanetli sınıf* olarak etiketlenmektedir.

Wilson, *The Truly Disadvantaged* (Gerçek Dezavantajlılar) adlı eserinde, sınıf altını çok karmaşık faktörlerin bir araya getirdiğinden söz eder. Özellikle, yüksek suçluluk oranları, evlilik dışı doğumlar, tek ebeveynli aileler, sosyal yardımlara bağımlılık vb. hususlara dikkatleri çeker. Ayrıca, bu şartları doğuran ve besleyen yapısal unsurların önemine değinir. Bunlar arasında toplumsal, demografik, mekânsal ve iktisadi unsurlar, siyah sınıf altının kökleşip

yaygınlaşmasında büyük pay sahibidir. Irka dayalı ayrımcılık, kırsal göç kaynaklı siyah nüfusun hızla artması, kentsel yoksulluğun belli bölgelerde yoğunlaşmasına neden olur. Ayrışma mekanizmaları yeniden yapılanan ekonomide işyerlerinin siyahların yoğun yaşadığı kent içi bölgelerden hızla uzaklaşması ve kalifiye olmayan iş gücüne duyulan ihtiyacın azalması sonucu eğitim düzeyi Amerikan ortalamasından düşük siyah nüfus içerisinde işsizliğin artması, kentlerdeki siyah sınıf altını genişletme etkisi yaratmaktadır (1987: 31-60).

Wilson, sınıf altını açıklarken yapısal faktörlere ağırlık vermekle birlikte kavramı tümüyle temize çıkardığı ve ona faillik atfeden kötü geçmişinden kurtardığı söylenemez. Gans (1994), kavramın taşıdığı ön yargıların tehlikesine işaret etmekte ve bu kelimenin siyah karşıtı nefret hislerini ustalıkla gizlediğini ve ırkçı söylemleri tolere edebildiğini ifade etmektedir. Teknik bir terim gibi nötr bir kavram olmadığını; aksine bazı Amerikalıların yardımları hak etmediğine dair yargılarını pekiştirmeye hizmet ettiğini ileri sürmektedir. Sınıf altı yaklaşımı bu yönüyle sosyal dışlanma mekanizmalarının devreye girmesinde ön hazırlayıcı bir noktada durmaktadır. Bir bakıma sınıf altı, dışlanma, sürgün edilme, izole edilme, marjinalite vb. mekanizmaları harekete geçirici, onlara ivme kazandırıcı bir rol oynamaktadır. Sınıf altı, toplumun merkezinden uzaklaşma, dışarıda olma, altta kalma, dip, dışarıklık olma, vb. hallere karşılık gelir.

Sosyal dışlama, kişinin emek piyasasından, siyasal süreçlerden ve toplumsal ilişki ağlarından uzaklaştırılması gibi anlamlara gelir. Yoksulluk tecrübesi aynı zamanda alt sosyal statülü mahallelerde yaşamak, temel kentsel hizmetlerden yoksun olma, kent ortamında marjinalleşme, sağlıksız koşullarda yaşamı sürdürme, eğitim, sağlık ve adalet hizmetlerinden daha az yararlanma, şiddete daha açık olma, yeterli güvenliğe sahip olmama vb. durumlara da karşılık gelir. Tüm bunlar yaşanan yoksulluğun sürekli olarak yeniden üretilmesini ve beraberinde kendi kültürel dinamiklerini de getirir.

Yoksulluk ve Kentsel Dengelerin Tahribi

İleri kapitalist ülkelerde kent içi yoksullar, modern yaşam ölçülerinin çok uzağında hayatı yüksek risk koşullarında yaşarlar. Yoksulluk bu kentlerde ağır maliyetlerle kentsel iktidar mercileri için katlanılması güç bir yük haline gelir. Bu sayede kentler, yoksulluk eklemleni yeni sorunlar üzerinden sosyal/iktisadi dengeleri tahrip olmuş, kültürel olarak erozyona uğramış, psikolojik açıdan sınıflar arası gerilimin akut düzeylere vardığı bir görünüm içerisine hapsolürlar.

Schnapper'ın (2005: 365) ifadesine göre, welfare siyasetine rağmen Batı'da pek çok kentte yoksulluk düzeyi sürekli artış göstermektedir. Bu, daha çok iktisattaki yapısal dönüşümlerden kaynaklanmaktadır. Özellikle endüstride nitelikli işlerin azalması, hizmet sektöründeki iş arzının orta sınıfın oturduğu banliyölere kayması, iki savaş arasında gelişen siyah kapitalizmin düşüşe geçmesi vs. gibi etkenler bu sonucun ortaya çıkmasında büyük rol oynar. Genç işsizlikte kitlesel artış, tek ebeveynli ailelerin çoğalması ve geniş kitlenin sosyal yardım

talebinde artışlara sebebiyet verir. 40'lı yıllara kadar siyah aile istikrarını koruyabilmesine karşın, son yıllardaki iktisadi koşullarda ve özellikle genç işsizlerin oranındaki yükseliş yoksul siyah ailelerin parçalanmasında büyük rol oynamıştır.

İleri kapitalist ülke kentlerinde özellikle göçmen nüfusun yaşadığı çok yönlü dezavantajlar, onların kentle entegrasyonlarını çok yönlü olarak ketler. Örneğin, kentteki düşük maaşlı imalat işlerinin cazibesi sayesinde buraya gelmiş göçmen nüfus için en göze batan riziko, onları uzun süreli marjinal bir iktisadi darlığa mahkum etmesidir. Ayrıca bu göçmenlerin oğulları ve kızları için de fırsatlar sınırlıdır. Düşük maaşlı, vasıfsız imalat ve hizmet işleri, işsizlik ve sosyal yardım ile yarış halindedir. Daha önce fırsatlar sunan imalat işleri, perakendecilik vb. işler de düşük ücretler sunmaktadır (Beauregard, 2015: 75). Yoksulluğa ve kentsel karmaşaya bağlı olarak mahalle, toplumsal bir aradalığın ve moralite duygularının üretildiği bir mekân iken, artık bu işlevini kaybetmekte; mahalle içi mobilite, mahalleler arası geçişkenlik yoksullukla birlikte artış göstermektedir. İktisadi yetersizlik kişileri yeni arayışlara ve hatta yer yer illegaliteye zorlayabilir.

Batılı kentlerde yoksulluk en fazla siyahî göçmenlerce tecrübe edilen bir soruna tekabül eder. Bunda siyahlara karşı yürürlükte olan (açık ya da zımnî) ayrımcılık siyasetinin de etkisiyle, sosyal dışlanma ve hak gaspı daha fazla görülür. Bu durum, yoksul siyahların sınıf altına yaklaşma olasılıklarını bir hayli arttırır. Böylelikle, siyah nüfus taşıdıkları dezavantajlardan dolayı aynı/benzer mekânsal bölgelerde yığılmak durumunda kalır. Bu onların dışlamacı siyasetleri daha yoğun ve sistemik olarak yaşamalarına yol açar. Bu mahallerdeki siyah yoksul alt sınıf yoğunlaşması, onları daha bütünleşik, orta sınıf siyahlarla ve beyaz toplumla daha az ilişki kurarak yaşamak durumunda bırakır. Legal iş ortamlarının biraz daha uzağına itme etkisi yaratır. Geleneksel kolektif kurumlar; okullar, kiliseler, hastaneler, gazeteler, yardımlaşma örgütleri, eğlence ve ticaret mekânları siyah seçkinlerin uzaklaşmasıyla daha çoraklaşır. İstikrarsız iktisadi koşulların hasarlarını azaltacak tamponlar da etkisini bir süre sonra yitirir. Orta sınıf siyahların benimsedikleri ve uzlaşımçı kimi davranış modelleri bu yeni yoksullar tarafından bilinmez. Yoksul ve siyah gençlerin sayısı bir yandan artarken, diğer yandan aynı bölgelerde yoğunlaşma etkisi yaratır ve buradan çıkış ihtimallerini azaltmış olur. Wilson, bu durumu açıklamada toplumsal yalıtım (social isolation) kavramını kullanır ve bunu, “uzlaşımçı topluma hayat veren bireyler ve kurumlarla temasın ya da tekrarlanan etkileşimin olmaması” (Wilson, 1987: 61; Schnapper, 2005: 364-365) olarak tanımlar.

Amerikan kentlerinde mekân ölçeğinde etno-ırksal ayrım yapılması, gettolardaki suç patlamasının başta gelen nedenini oluşturur. Siyahlara uygulanan şiddetin bu kadar çok olmasında, yoksullaşan semt sakinlerinin ekonomik fazlalık olarak görülmeleri ve sosyal yabancılaşmanın acısını çekmelerinin yanı sıra, isimsiz siyah erkeğin şiddet suçlarının, kentlerdeki

tehlikelerin herkesçe bilinen simgesi haline gelmesinin de rolü vardır¹. Bu bölgelerde siyahî yoksullar, deri renkleri yüzünden potansiyel suçlu ya da sorun çıkarıcı kişi olarak görülmeğe kurtulamazlar. Yoksul göçmenlerin yaşadığı Chicago’da siyahların tıkdığı yerler ayrımcılığın had safhaya vardığı bir görüntü çizer. Siyahların zorla ayrı tutulması konutların dışında da kendisini gösterir. Eğitimden, iş imkânlarından, kamu hizmetlerinden, siyasi temsiliyete kadar bu ayrımcılık her yerde kendini hissettirir (Wacquant, 2011: 66-71).

Kentlerde fiziki çürüme ve tehlike de dışarıdan bir gözlemcinin hemen farkedeyeceği türdendir. NewYork’un Harlem ve Brownsville semtlerinde, Kuzey Philadelphia’da Cleveland Doğu Yakası’nda ve Boston’da Roxbury’de, Pittsburgh da HillDistrict’te fiziki mekânın çürümeye dönük manzara oldukça belirgindir. Terk edilmiş binalar, moloz, çöp dolu arsalar, kırık dökük kaldırımlar, tahtadan çatılmış önü dükkân kiliseler, kömürleşmiş dükkânların kalıntıları vs. bu mahallelerde kilometrelerce uzayıp gider (Wacquant, 2011: 67). Benzer bir durum Detroit için de söylenebilir. Siyah nüfusun ağırlıkta olduğu şehirde korku ve ırkçılık had safhadadır. Şehrin üçte biri yoksulluk sınırının altında olan Detroit, aynı zamanda iktisaden ve sosyal olarak bölünmüştür. Amerikan tarzı ırksal ayrımcılık diğer şehirlerde olduğu gibi mahalleler arasında değil, şehrin merkezi ile banliyöleri arasındadır. Banliyöler zengin, varlıklı kesimin yoğunlaştığı yerler iken işsizlerin ve özel sağlık sigortası kapsamı dışında bırakılanların yaşadığı sıradışı gecekondu da fakirlerin payına düşer. Bu mahaller, sağlık göstergeleri itibarıyla gelişmekte olan ülkelerle neredeyse aynı seviyededir (Popelard ve Vannier, 2010: 15). Bu bölgelerde artan yoksulluk, ırki ve toplumsal tecrit getto ve ayrıştınlmış bölgelerdeki siyah gençleri sosyal yardım tuzağına düşürme etkisi yaratıyor. Bu gençler için evlenmek ve iş bulma zahmetine katlanmaktansa, *welfaremother*’ın sırtından geçinme daha fazla tercih edilir (Schnapper, 2005: 367).

Amerikan şehirleri yanında ileri endüstrileşmiş Batı Avrupa şehirleri de yoksulluk ve ırksal dezavantajlar içeren büyük küresel tehdit dalgasıyla karşı karşıyadırlar. Yaşanan ekonomik krizler, küresel darboğazlar, göçmen ya da mülteci akışları, istihdamdaki daralma, yüksek enflasyon ve güvencesiz iş olanakları vs. yoksulluğa düşen kesimin sığasını arttırma etkisi yaratıyor. Londra, Hartlepool, Paris, Manchester, Rotterdam, Frankfurt, Napoli, Atina gibi kentlerde yoksulluk girdabına düşen kesimlerin oranı ve yoksulluk üzerinden varlığını hissettiren suç, sapma, evsizlik, marjinal iş ve uğraşlar, madde ve uyuşturucu kullanma yönündeki göstergelerin tehlikeli boyutlara vardığı ifade ediliyor (bkz. Robert, 1997; Morris, 1996; Hartmann, 2014).

Avrupa’da ve ileri endüstrileşmiş diğer dünya kentlerinde işsizlerden, güvencesiz ve geçici iş sahiplerinden, emeklilerden milyonlarca insan her geçen

¹ Amerikan zenci gettosundaki “şiddet kültürü”nün tarihsel kökenleri için bkz. Roger Lane, *Roots of Violence in Black Philadelphia, 1860-1900* (Cambridge MA: Harvard University Press, 1986).

gün ülkelerinin zenginliklerinden dışlanıyor. Çoğu insan hızla değişen ekonominin hızına yetişemiyor, zenginle fakir arasındaki uçurum hızla artıyor. Almanya’da bu bariz şekilde gözüküyor. Alman yetkililer meseleyi küçümseyip gözden uzak tutmaya çalışsa da yoksul kesime aktarılan kaynakların her geçen gün büyüdüğü ve bunu büyük bir sorun olarak gören politikacıların “sosyal beleşçilerin” saltanatına (Hartz IV yardımı alanlar) son verilmesi gerektiğini yüksek sesle dile getirmekten kaçınmıyorlar. Almanya’nın bunları besleyecek, çalışmadan yaşamanın rahatına prim verecek bir aşamada olmadığını dile getiriyorlar (bkz. Hartmann, 2014).

Öz olarak ifade etmek gerekirse, yoksulluk temelli sosyal düzensizlik ve mahrumiyet süreçleri Batılı kentlerde artan refaha karşı tekinsizlik ve tehlikeli alt sınıf kültürlerinin yaygınlaşması etkisi yaratıyor. Bu durum suç ve her türden illegalitenin boy verdiği yabancı bir kent aurası inşa ediyor. Batılı kentlerde artan şiddet ve suç oranları, tekinsizlik iklimi, azalan refah ve daralan sosyal hizmet olanakları; kentsel dengelerin tahribi ve kentsel kültürel yaşamın erozyona uğramasının en başta gelen nedeni olmaktadır.

Yoksulluk ve Mekânsal Ayrışma/Yarılma Süreçleri

İleri endüstriyel ülke kentlerinde küresel eşitsizliklere bağlı olarak *mekânsal parçalanma/yarılma* süreçleri keskin bir hat çizerek ikili, karşıt, tezat yaşamsal biçimler üretmektedir. Bir yandan varıllığın uç, keskin, kristalize görünümüne dayalı yerleşmeler; diğer yandan da yoksulluğun, sefaletin radikalize hale geldiği mahaller, kentin içinde kendisini ayrıştırıcı ve izole edici yüzleriyle görünmektedirler. Bu yarılma, yoksul kesimin aleyhine, kentle bütünleşememe, kentli imkânlar/fırsatlardan yararlanamama gibi dezavantajların süreklileşmesine neden olmaktadır. Bu bölgelere hapsolan kesimin buradaki yoksunluklar üzerinden sosyalleşmesi, buraya özgü kültürel kalıplar üzerinden bir yaşam stratejisi geliştirmesi onların sefalet durumlarını aşmalarını güçleştirmekte, dışlama mekanizmalarını içselleştirici vaziyet alışlar içine girmelerine neden olmaktadır.

Gerçekte yoksulluğun mekânsal örgütlenmesi demek kentsel alanda, mekânın sınıfsal ve sosyal olarak bölünmesi, yoksulların ayrılmış ve tanımlı mekânlarda yaşamaya zorlanması, diğerleriyle aralarındaki uçurumu derinleştirmesi anlamına gelmektedir. Aslında farklı sınıfların farklı kentsel alanlarda yaşamlarını sürdürmeleri olarak tanımlanan mekânsal ayrışma/yarılma olgusu, ileri endüstriyel kentlerde sınıfa dayalı hiyerarşilerin oluşmaya başlamasıyla (burjuvazi vs.) eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır. Bugün için ise buna ilaveten kentlerin etkin bir örgütsel ağ içerisinde işleyen, baskı, dışlama, boyun eğdirme ve mevcut ayrıcalıkları, eşitsizlikleri çarpıcı bir şekilde yeniden üretme mekanizmalarıyla, sözü edilen bölünmelerin kesin bir hal alması olgusuyla karşılaşmaktayız.

İleri endüstriyel ülkelerin metropolleri bölünmüş/ayırışmış, ikili kent alanlarının en bariz şekilde görüldüğü yerlerdir. Bu kentsel alanlar, yeni kent yoksulluğunun keskin yüzünü olduğu kadar üst sınıfların zengin dünyalarını da olabildiğine parlak şekilde gün yüzüne çıkarmaktadır. Yoksul kesimin yaşadığı bölgelerde koşullar son derece olumsuzdur ve yeni yoksulluğa dair göstergeleri fazlasıyla yansıtmaktadır. Bu yüzdendir ki burada yaşayan kimseler toplumun büyük bir kesimi tarafından genellikle tehlikeli, suçlu ve istenmeyen kimseler olarak kabul edilmektedir. Yeni kentsel yoksulluğun yoğunlaştığı bu alanlar büyük metropollerin bazen çevresinde bazen de tam ortasındadırlar. Fakat nerede olursa olsun buralarda yaşayan yoksullar eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçlar başta olmak üzere çoğu kamusal hizmetlerden yararlanamamakta (Balcı vd., 2002: 60) daha doğrusu sistemli bir dışlamaya maruz kalmaktadırlar. Bu bağlamda Wilson (1991) da, ileri derecede yoksulluk/yoksullaşma süreçlerinin mekânsal ayrışma/dışlama mekanizmalarına ivme kazandırdığını ABD örneğinden yola çıkarak ileri sürmektedir. Ona göre, vasıflı olmayan yoksul siyah nüfus giderek kent içi bölgelere sıkışıp kalmakta, istihdam yaratan işyerleri buradan uzaklaşmakta, işçi sınıfı ve orta sınıf siyahlar bu bölgeleri terk ederek şehrin çeperlerine yerleşmesi sonucu mekânsal ayrışma hız kazanmakta ve böylelikle yoksul siyah gettolar oluşmaktadır. Bu süreç doğal olarak siyah sınıf altının izole edilmesini (toplumsal ve mekânsal olarak) ve içe kapanmasını beraberinde getirmektedir.

Elijah Anderson, *İkonik Getto* (2012) adlı eserinde gettuyu birçok Amerikalının “siyahların yaşadığı yerle” özdeşleştirdiğini yazar. Ayrıca, onlara göre getto, şehrin hâkim olduğu kanunsuz, yoksul, uyuşturucu dolu, kaotik bölgesini simgeler. Bu sayede siyah insanlar, ön yargı ve ayrımcılığı hak eden ahlaksız, uyuşturucu bağımlısı ve suça eğilimli “kabadayılar” olarak görülürler. Kendilerinin güvenilmeye değer olduğunu kanıtlayana değin tehlikeli bir yabancı muamelesi görürler. Kimileri bundan kurtulmak için, (özellikle orta sınıftan siyahlar) “beyaz gibi konuşarak” veya olağan dışı zekâ, tarz ve duruş sergileyerek bunu ispatlamaya çalışırlar (bkz. Hobbs vd., 2015: 82-83).

Yoksulluğun yedeğinde yapılaşan toplumsal ve mekânsal örüntüler, hiç kuşkusuz, dünya kentlerinde yeni öteki mekânlarının pıtrak gibi çoğalmasına neden oluyor. Getto ya da konsantre yoksulluk bölgeleri, yoksulluğun radikal deneyimlerine alan açan yanlarıyla kentin sosyal ve fiziki polarizasyonunu hızlandırıcı bir etki yaratıyor. Kentler, söz konusu tezatlıklar üzerinden ikili bir sosyo-mekânsal forma kavuşuyorlar. Mekânsal ayrımlar, sosyo/kültürel dünyaların parçalanmasına, her bir parçadaki yaşamların gerilimli bir hat üzerinde bitimsiz mücadelesine tanıklığı arttırıyor.

Bugün için denilebilir ki kentteki maddi ve sembolik kutuplaşma, mekân üzerinden özellikle de kentin yeni marjinallerini temsil eden yeni yoksulluk yerleşmeleri üzerinden gerçekleşmektedir. Büyük şehirlerdeki izole edilmiş yerleşmeler ileri endüstriyel ülkelerde (ABD ve Avrupa) olduğu gibi geri kalmış

Asya ve Afrika ülkelerinde de hızla çoğalmaktadır. Kentlerde çeşitli eşitsizliklerden kaynaklanan nedenlerle nüfusun alt kesimi kentin uzak, itibarsız veizolasyona uğramış bölgelerine sürülmektedir. Böylelikle, kentin içerisinde keskin kutuplaşmalarla kendisini gösteren mekânsal iktidar blokları oluşmaktadır. Bu bloklar kentin çelişik ve tezatlıklarla yüklü çehresini çarpıcı şekilde resmetmekle kalmıyor, içinde politik, sosyal ve kültürel hiyerarşilerin keskin şekilde yeniden kurulmasını; sınıfsal/statüsel ölçekte kentin kültürel yüzeyinin parçalanmasını da olabildiğine hızlandırıyor. Bu durum, kent içinde güvenlik ve risk algılarını provake ediyor. Böylece kent, her türden çelişiklerle harmanlanmış kaotik bir kültürel doku içine hapsolmuş oluyor. Aykırılıklar kimi zaman kente efsunlu bir ahenk katsa da kentin yabancılarla dolu iklimini daha bir tekinsiz ve endişeye mahal bir hale sokuyor.

Kent içinde belirginleşen ve izolasyona uğramış yerler olarak dikkat çeken varoşlar, gecekondu bölgeleri, gettolar vs. aslında büyük şehirlerde, kapitalist ilişkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktalar. Sömürü, istismar ve iktidar düzeninin yeniden üretilmesinin aracı olarak dikkati çekmektedirler. Böylelikle kentin güvenli, resmi, legal düzenine karşı, belirsizlik, muğlaklık ve enformelin yükselişe geçtiği çatışkan bir kültürel/sosyal düzen oluşmaktadır. Toplumsal ilişkiler, iktidar düzeni, sosyal hiyerarşiler, sınıfsal pozisyonlar, kimlik ve karakter yapıları bu yeni ve kaotik sosyal iklimden ziyadesiyle nasibini almaktadır. Söz konusu sosyal düzensizlik, doğal olarak kentteki yerleşik, kurulu normatif dengeleri sarsıyor, sil baştan yeniden yapılandırıyor, çelişik ilişkiler üzerinden yeni ara, arabesk kültürel bir yüzey köksalıyor. Bu kültürel yüzey, hiç kuşkusuz içinde her türden enformaliteyi ve illegal oluşumlara davetiye çıkarıcı bir atmosferi barındırıyor.

Yoksulluk, Kentsel Sürgün ve Dışlama Mekânları

Kentlerde işsiz ve yoksul alt sınıfların genişlemesi, kentsel sürgün mekanizmalarının işletilmesine neden olmaktadır. Kentsel rantın düşük olduğu, kiraların alt gelirli hitap ettiği, düşük ve kötü koşullara sahip iç şehir yevahut kenar bölgeler, yeni yoksullaşma süreçleri ve kapitalist kentsel dönüşüm programları dâhilinde yoksulların sürgün yeri olarak öne çıkmaktadır.² Hemen bütün Batılı metropollerde yoksulların sürgün edildiği mahalleler ya da getto türü yerleşmelerin varlığına tanık olunmakta, buralar sadece alt tabakanın değil, aynı zamanda etnik, irki, politik ve kültürel ayrımcılığa maruz kalanların da yaşamaya mahkûm edildikleri, yoksulluk paydasında buluştukları yerler olma özelliğine sahiptirler. Zaman zaman nüks eden kentsel protestolar ve isyan sesleri, buradaki hayatın rengine dair pek çok veri önümüze koymaktadır.

² Bu noktada, şunu ifade etmek gerekir ki, Neoliberalizmin siyaset ve toplum kurgusu, ayrıştırıcı olduğu kadar, mevcut hiyerarşileri yeniden düzenleyici bir niteliğe de sahiptir. Bir yandan, yeni kentli, üst zengin sınıfa yeni ve gözde/cazıp mekânlar sunulmakta, öte yandan yeni yoksullar zenginliğin/zenginlerin uzamlarının çok ötesine savrulmakta, kentli burjuvazinin iş, konut ve yaşam alanlarından uzaklaştırılmaktadır (geniş bilgi için bkz. Aytaç, 2013).

Bu bölgelerde göze batan yoksulluk ve dezavantajlı koşullar, konsantre yoksulluk denilen yoksulluğun kontrol edilebilirliğini güçleştiren bir manzaraya işaret etmektedir. Konsantre yoksulluk, yoksulların belli mahallere sıkıştırılması, küçük bir mekânsal alanda yaşamaları ve buralarda yoğunlaşmalarını anlatmaktadır. Mesela kimi şehirlerde yoksulluk düzeyi düşük olsa bile kentin belli ve küçük bir kesiminde yoksullar yoğunlaşmaktadır. Diğer mahallelere göre buralar tipik ve ayırıcı özellikler taşımakta ve kendine özgü bir yoksulluk kalıbı ortaya koymaktadır.

Konsantre yoksulluk koşulları, dezavantajlı ailelerin parçalanmasına, mahalle sakinlerinin sıkça ev değiştirmelerine ve mahallenin yapısal kontrol süreçlerinde bozulmalara sebebiyet verir. Bu doğal olarak, kültürel açıdan soyutlanma, ayrımcılık ve ötekileştirilme süreçlerini beraberinde getirir. Bu tür mahallelerde, mahalle sakinlerinin gençler üzerindeki kontrolü kaybaldığından yasal fırsatların da azalmasına paralel olarak enforme kayma eğilimi artış gösterir. Yoksul aile çocukları ve yoksul gençlerin suçlu olarak etiketlenme olasılıkları artar. Sürekli yoksulluk içinde yaşamak ister istemez zor koşullara karşı mücadelede, yasal engelleri esnetme, onları atlama, açıklardan yararlanma, uyanık/kurnaz olma, fırsat kollama, fırsatları değerlendirme yolunda yüksek motivasyon sağlar. Normal koşullarda yaşayanların düşünemeyecekleri ara yollar, seçenekler bu kesimdekiler tarafından kolayca bulunur.

Bu bölgelerdeki yoksulluğun sürgün, marjinalite, mahrum edilme, dışlama ve yaftalama şeklinde temayüz eden şiddete açık yüzü de bulunmaktadır. Kentsel sürgün ya da yerinden edilmeye muhatap olan kesim için mekânsal formların kendisi de bizatihi bir şiddet unsuru olarak işlev görmekte, getto ya da kenar/sürgün muhitlerinde yaşayanlar mekâna özgü negatifler üzerinden yakıcı bir yaftalamanın muhatabı olmaktadır. Dolayısıyla kentteki eşitsizlikler, sadece etnik, dini, ırki ya da sınıfsal temelli bir yaftalamaya açık kapı bırakmamakta, aynı zamanda, kötü imgelere sahip mahallelerde, sürgün yerlerinde, getto ya da gecekondularda yaşamaya mahkûm edilmeye de neden olmaktadır. Söz konusu bu yaftalama ve bölgesel damgalamanın birey ve toplum düzleminde taşıdığı anlam ise bir hayli karmaşıktır. Kişisel düzlemde, aşağılanma şeklinde hissedilen yaftalama, aynı zamanda, sosyal ilişkilerin gerilimli bir hat üzerinde kurulmasına neden olmaktadır. Bunun dışında okulda ve iş yerinde sosyal gruplar içerisindeki fırsatlardan yararlanmayı olumsuz yönde etkilemektedir. Belki de sosyal düzlemdeki yaftalama etkisini en fazla, imkân ve fırsat havuzu ve eşitlikçi ilişkilerin kurulması hususundaki tahripkâr etkisiyle göstermektedir (Aytaç, 2013).

Bu süreçte özellikle niteliksiz işgücü büyük oranda ekonomik fazlalık olarak görülmeye başlanmakta ve doğal olarak bu durum onları yeni tür toplumsal marjinaliteye dönüştürmektedir. Kitlesele işsizliğin artması dünya ölçeğinde yoksulluğun ve buna bağlı sosyal problemlerin artmasında birinci derecede pay sahibidir. Bugün işsizlik, Batı metropollerini için bile giderek kronik ve inatçı hale gelmektedir. Dahası işgücü güvensizliği ya da istikrarsız istihdam

biçimleri, yoksulluğu derinleştirme/süreklileştirme etkisi yaratmaktadır. Bu durum işsiz yoksullar için umutsuzluk, gelecek endişesi, ailenin geçim güçlüğü çekmesi, zor ve sıkıntılı bir yaşam anlamı taşımaktadır.

Bugün, Batılı metropollerde yoksulluk temelli artan toplumsal hastalıklar bize şunu göstermektedir: Kentler artan yoksulluk ve buna bağlı sınıf altı ya da dışlama mekanizmalarına bağlı olarak meşru/legal formlarını sürdürmekte zorlanmakta, kriminaliteye olabildiğine açık bir sosyo-kültürel yüzeye mahkûm olmaktadır. Batılı metropollerde kentsel suçlarda, mala ve cana yönelik suçlarda büyük artışların olması, bu suçlarda yoksulluk temelli faktörlerin belirleyicilik gücünün fazla olması (hırsızlık, yankesicilik, gasp, mafya/çete türü oluşumlar, vs.), kentlerin vandalizm ve şiddet kokan mekânlar olarak görülmesinin önünü açmaktadır.

Sosyal Dışlama, Suç ve İlegalitenin Yükselişi

Sosyal dışlama ve damgalama süreçleri; mahrum bırakma, izole etme, etiketleme, suçlama, aşağılama gibi psikolojik şiddet türlerine kaynaklık eder. Dışlama ve damgalama doğal olarak kişiyi karşıt pozisyon almaya, bundan kurtulma ya da buna karşı koyma yolunda hukuki olmayan yolları denemeye iter. Zira damgalama özünde kişiyi söz konusu damganın içine hapseder, onun içinden bakmaya, yaşamaya zorlar. Bu da normal olmayan bir bakış ve karşı koyuş dili geliştirmeyi beraberinde getirir.

148

Kentlerde söz konusu dışlama ve damgalama süreçlerine bağlı olarak illegalitenin tavan yaptığı, suçun bir ifade aracı olarak yaygınlaştığı görülmektedir. Yoksulluk arttıkça ve yoksulları dışlayan mekanizmalar güçlendikçe, yoksulları merkezden uzaklaştırma politikaları artmakta, yoksulların yaşadıkları bölgeler damgalanarak birer suç ve illegalite yatakları olarak takdim edilmektedir. Bu durum yoksul, işsiz, göçle gelmiş, kente tutunamamış ya da kentte insani yaşama imkânını kaybetmiş kişi için yasa dışına çıkmayı kolaylaştırmaktadır. Bundan dolayıdır ki, özellikle büyük kentlerde yoksulluk etrafında çatallanan sorunlarda büyük artışlar görülmektedir. Özellikle de suç ve şiddet olayları bu kesimin kendisini ifade etmesinin aracı olarak belirmektedir.

Yoksulluğun suç ya da şiddet yaratma potansiyeli yoksulluğun derecesiyle yakından ilişkilidir. İşsizlik sebebi ile üretici faaliyetlerden uzaklaşma yasadışı yollara sapmayı; içe dönük psikolojik incinme ve yaralanma bireysel suç ve intiharları, maddi tatminsizlik, mala karşı işlenen suçlarda artışlara sebebiyet verebilir. Göçler ve göçlerden kaynaklanan sosyal gerilimler, etnik ve mezhepsel çatışmalar, arazi gaspı, gecekondulaşma, yasadışı çek-senet tahsilatı, mafya türü oluşumlar, sosyal eşitsizlik kaynaklı örgütlü şiddetin yükselmesi, sosyal huzursuzluk, kargaşa ve gerginliklerin gerisinde de yoksulluk yatmaktadır. Kimi sosyologlar yoksulluk ve sosyal dışlanma ile suç arasında yakın bir ilişki olduğunu ileri sürerler. Bu sosyologlar, sistemin içinde kalma imkânlarının azalması ile kimi vatandaşların dışlanmasını kabul eden, özendirilen düzenlemelere doğru bir

kayışın olduğu inancındadırlar. Artan suç oranları da, çok sayıda bireyin yaşadıkları toplumda kendilerine değer verilmediği, bir yük, fazlalık olarak görülmeye başlandıkları duygusunu taşıdığını yansıtıyor olabilir (Giddens, 2005: 328).

ABD’de genç kuşaklar arasında yoksulluk-suç ilişkisini incelediği bir çalışmada Currie, piyasa ekonomisinin “uğursuz tarafını” özellikle de, yoksulluk, evsizlik, uyuşturucu kullanımı ve şiddet suçlarındaki artışla gösterdiği ve bu açıdan kentlerin adeta “doğal bir laboratuvar” olduğunu ileri sürer. Ona göre, gençler giderek kendi başlarına buyruk şekilde yetişiyor, piyasa ve tüketim mallarının cazibesine tutulmuş bir psikoloji taşıyorlar. Bu gençler aynı zamanda iş gücü piyasasındaki fırsatların azaldığının farkındadırlar. Bu ise, ciddi anlamda bir görelî yoksullaşmaya ve o oranda arzu edilen yaşamları sürdürebilmek için yasal olmayan araçları kullanmaya gönüllü olmaya zemin hazırlıyor. Suç oranlarındaki artış ile yoksulluk (sosyal dışlanma) arasındaki artış da giderek kuvvetleniyor. İşgücü piyasasındaki daralma ile vergi ve asgari ücret politikaları Amerikan nüfusu içinde hem mutlak hem de görelî yoksulluğu arttırmaya neden olmaktadır. Yoksulluktaki bu artış, daha çok istikrarlı yaşamların bozulması, geçici nüfus, pahalılaşılan konutlar ve birincil ilişki ağlarındaki çözümler yaşayan yerel topluluklarda hissediliyor. Ekonomik yoksullaşma ile topluluktaki parçalanma doğal olarak, aile yaşamında da gerilimler yaratıyor. Yoksul ailelerdeki yetişkinler yaşamak için birkaç ayrı işte çalışmak zorunda kalıyorlar. Bu durum onlarda sürekli olarak stres, kaygı ve evden uzaklaşmaya neden oluyor. Devletin, yoksul, çocuklu ailelere sunduğu sosyal yardım desteğini geri çekmesi, toplumda sürekli özendirilen tüketimci yaşama pratikleri, yoksul kesim için yasal yollarla kavuşulacak bir vasattan uzaklaşmaya zemin hazırlıyor (Currie, 1998; Giddens, 2005: 328-329).

Bugün dünya kentlerine bakıldığında suç ve toplumsal şiddet kentlerde hızla yaygınlaşmakta ve hemen her kesimi içine çekecek bir korku atmosferi, bir “suç korkusu”nun kentlere hâkim olduğu görülmektedir (bkz. Wekerle ve Whitzman, 1995). Küçük gruplar, çete türü yapılar ya da örgütlü suç şebekeleri tarafından işlenen şiddet olayları gittikçe yaygınlaşıyor. Hemen her yerde, kapkaç, gasp, darp, yaralama vb. eylemlerin kurbanları haline gelme olasılığı artıyor. Polis kayıtlarından medyaya yansıyan haberlerde, bireysel şiddet vakaları, en küçük bir meselede silah, bıçak kullanmak vs. toplumsal ilişkilerde şiddet dilinin olabildiğine baskın hale geldiğini ortaya koyuyor.

Kentlerdeki şiddet ve suç patlaması bireysel psikolojileri teslim alıyor, tedirginlik, endişe, korku, stres, depresyon, opsifif tavırlar artış gösteriyor. Bunun sonucu kişiler arasında güven azalıyor, yalnızlık, yabancılaşma duyguları yükselişe geçiyor. Özveri, paylaşma, yardımlaşma, başkasının hukukunu gözetme vb. insani/sosyal değerler, bu süreçte zayıflıyor, korkuya teslimiyet sosyal dünyadan izolasyona neden oluyor. Başkasının acısına duyarsız kalmaya

sebebiyet veriyor. Toplumda korku duvarı yükseldikçe, toplumsal kesimler arasındaki yabancılaşma, düşmanca duygular daha da güçleniyor.

Yoksulun, işsiz, geleceği olmayanın nefreti arttığı gibi, onun karşısındaki kesimin (zengin) korkusu, endişesi ve tedirginliği de o ölçüde artıyor. Her iki kesimin karşıt gerilim duyguları birbirini besliyor, birbiri üzerinden gerilimli, aşılmaz duvarlar oluşuyor. Alt sınıfların huzursuzluğu üst sınıflar için büyük tehdit ve tehlike kaynağı haline geliyor. Bu yüzden bu kesimlerin birbirleriyle kontrast noktaları açılmaya, aralarındaki duvarlar yükselmeye başlıyor. Sosyal karşılaşmalar asgari düzeye çekiliyor. Zengin sitelerdeki güvenli steril villalar, dubleks evler, şatolar/konaklar/yalılar vs. eskiye oranla yoksul alt kesimlerin düşmanlıklarından korunma kaygısıyla, güvenliğin abartılı şekilde vurgulandığı korunaklı mahallere dönüşüyorlar.

Özellikle de, iç göçler/zorunlu göçler sayesinde kentlerin iktisadi ve sosyal bünyelerindeki yarılma, çözülme, normatif dengelerin yeniden kurulmasına neden oluyor (İçli, 2003). Kentsel ölçekte yaşanan işsizlik, yoksulluk, hukuktan, yasal olandan sapış, anonim ilişkiler, kozmopolitanizm, geleneksel ilişki ağlarının çökmesi vs. kentsel yaşamı disorganize bir şekle sokuyor. Bu süreçte yabancılaşma, ruhsal çöküntü, suç, şiddet, sosyal sapma, intihar, alkol ve madde bağımlılığı gibi sosyal problemler artış gösteriyor. Kentlerde istikrarlı, yerleşik düzen sarsılıyor, kesif göç ve sefalet yüzünden kentler kendilerini yenileyemiyor. Bu da kargaşa, çatışma, kaos ve gerilim odaklı bir tehdit dalgasının kentleri sarmasına yol açıyor. Bu sayede metropol kentler, yüksek rizikolu ve türlü kaotik durumların yaşandığı tekensiz mahallere dönüşüyor.

Kentsel yapının istikrarsız ve sorun yüklü bir boyutta varlığını sürdürmesi, kentsel yaşamın/kültürün de o ölçüde düzensiz, enformel ve de kriminal bir boyutta sürmesinin yolunu açıyor. Reel koşulların elverişsizliği, bir yandan içe dönük şiddet eğilimini (isyan, öfke, nefret duygular) yükseltme etkisi yaratırken öte yandan, mala/cana karşı şiddet suçları yoluyla dışa dönük tepkisel suç gösterimlerinin patlamasına yol açıyor. Bunun temelinde sosyal uyumsuzluk, kent yaşamına adapte olamama, kentli yaşamla bütünleşememe, kentin marjinde kalma, kentte yaşama stratejilerinden yoksunluk, öykünülen sınıflar gibi yaşayamama, sınıfsal ve mekânsal ayrışma, artan gerilim, nefret ve öfkenin kontrol edilemeyecek düzeye varması vs. nin büyük payı vardır.

Türkiye’de Sosyal Düzensizlik Potansiyeli

Türkiye’de sosyal düzensizlik riski yüksek şehirler arasında aşırı göç alan şehirleri ve son yıllarda Suriyeli ve Afrikalı göçmen ve sığınmacılar sayesinde genişleyen başta İstanbul olmak üzere diğer metropol şehirlerin (Ankara, Bursa, Diyarbakır, Gaziantep, Mersin, Adana vs.) özellikle de zorunlu göçle büyüyen ilçelerde söz konusu düzensizlik ve mekânsal sürgün ve tecrit koşullarına muhatap kesimlerin varlığı kolayca hissedilir. Kentlerin kenar semtleri, göç mahalleri, yoksulların topladıkları kimi iç şehir bölgeleri, iççi, göçmen, sığınmacı

ve siyah nüfusa evsahipliği yapan muhitler vs. aynı zamanda her türden sosyal düzensizliğe ev sahipliği yapmakta, açık ya da zımnî olarak da sosyal dışlama ve damgalamanın görüldüğü yerler haline gelmektedirler. Buralar, fiziki ve sosyal mimarileri itibarıyla de sefalet ya da yoksulluğun görünürlüğüne yüksek olduğu, derme-çatma kulübemsi konutlar, dere sularının doluştuğu sokaklar, bakıma muhtaç hasta yaşlılar, sokak dolusu çocuk sesleri, ucuz eşya satıcıları, sokak sebzedileri, eski, külüstür arabalar, sepetli motorlar vs. sosyal dışlanma mahallerindeki yoksulluğun görünen suretleri olarak dikkati çeker. Daha içerlerde, yoksul hanelerde, acının, hüznün ve şiddetin katmerlisini deneyimleyen kadın, çocuk, hasta yaşlılar, onlara dair acılı öyküler, sosyal dışlanmışlığın çarpıcı ve o denli soğuk sureti ile bizi yüzleştirirler.

Yoksul mahaller, kentlerin çoğu zaman gözden uzak, mahrumiyet ve izolasyon bölgelerinde yer alır. Buralar, hayattan kopukluğu, dışarıklılığı, marjinde olmayı hem fiziki hem de sosyal olarak yansıtır ve kentin içinde kente benzemeyen yanlarıyla öteki mekân olma özelliklerini muhafaza ederler. Burada yaşayanlar yoksuldurlar, iyi bir meslekleri, gelirleri, sağlıklı barınakları yoktur. Hayata en aşağıdan tutunurlar, arzuları ve beklentileri günübirliktir. Buralar enformel, denetimsiz, kayıt dışı yaşamları, illegal pratikleri ile kentin diğer taraflarından ayrılan yanlarıyla hemen fark edilirler. Şiddet ve suç yaftasıyla kolayca damgalanır, etnik ya da ırki kabule mazhar olamamış (siyah, zenci, kürt, roman vs.), kırsal, bölgesel ya da uluslararası göçün kurbanları olarak hayata marjinden eklenmeye çalışırlar. Onlar, kentin dışarıda tuttuğu, onay vermediği, hatta varlıkları itibarıyla tehdit ve tehlikeli olarak addettiği kenar/uçurum insanları temsil ederler. Buralar, dışarıdan biri için çoğu zaman girilmez, iş verilmez, ilişki kurulmaz tehlikeli mahaller/sınıflar olarak işlem görürler.

Sosyal düzensizlik riski yüksek yerler arasında Romanların yaşadığı yerler başta gelir. Romanların yaşam tarzları ve çoğu zaman kentten izole olmuş mekânları, onların uğradığı dışlamanın boyutlarını ele verir. Yaşadıkları dezavantajlı koşullar, yoksulluk odaklı cereyan etse de ondan daha fazlasına tekabül etmektedir. Roman mahalleleri altyapı sorunlarıyla, kötü konut yapılarıyla sakinleri için yetersiz bir yaşam alanı oluşturuyor. Şehrin kıyısındaki bu gettolar, suçun ve kayıt dışılığın yuvası olarak görülür. Damgalanan bu mekânlar, romanların toplumsal katılımlarını engelleyen önemli bir unsur, yaşadıkları sıkıntılı bir kısmı da onların ekonomik ve sosyal güvenceden tümüyle uzak olmalarından kaynaklanır. Hayatlarını çöp toplayıcılığı, hurdacılık, hamallık, ayakkabı boyacılığı, at arabacılığı ve müzisyenlik gibi düzensiz işler yaparak kazanmakta, güvencesiz iş ve yaşam koşulları altında ağır bir sefaletle boyun eğmektedirler (Akkan vd., 2007).

Romanların yaşadıkları bölgelerin dışında özellikle göçle gelen, etnik farklılık taşıyan yoksul alt sınıf üyelerinin topladıkları, varoş olarak da ifade edilen kenar alt bölgeler büyük şehirlerde yoksulluğun resmedildiği tipik mahaller olarak dikkati çeker. Varoşlar ya da gecekondu yerleşmeleri aslında kentin

fazlalarını attığı, yükünü bıraktığı sürgün yeri, bir dışlama, izolasyon çeperi durumundadır. Kentin dışına itilmiş mahallelerde fark edilen önemli bir özellik, bir tür sürgün edilmiş, hayattan kesif bir izolasyona uğramışlık halidir. Bu sürgün edilme kapitalizmin yarattığı eşitsizliklerden kaynaklanabileceği gibi bu yeni süreçte devletin yeniden yapılanma stratejilerinin bir sonucu olarak da belirebilmektedir. Ulus-devletin çok yönlü dışlama politikalarının bir sonucu olabileceği gibi neoliberal kent politikalarının kentsel dönüşüm adı altında yaptığı temizlik ve tasnif etme çabalarının da bir sonucu olarak, etnik, dinî, ırki ve yoksulluk gibi aidiyetler üzerinden yeni dışlama/damgalama bölgeleri oluşmaktadır.

İstanbul'un özellikle göçle büyüyen semtlerinde, yoksul, göçmen, mülteci, ırksal ve etnik farklılık taşıyan nüfusun yoğun olduğu bölgelerin potansiyel olarak bir sınıf altı riski taşıdığı rahatlıkla söylenebilir. Bu kesimin büyük bir kısmı göç hikâyesine sahip, zorunlu ya da gönülsüz şekilde iç/dış göçmen dalgalarının savurduğu umarsız kitleyi oluşturmaktadır. Bir yandan kente adapte olmak bir yandan da kentin tehditlerine karşı ayakta kalmak mecburiyetinde olan bu kesim, çoğu zaman *tehlikeli sınıf* üyeleri olma gibi bir sıfatlamayla da muhataptırlar. Bunların içinde bulunduğu bıçak sırtı koşullar, hiç kuşkusuz onlara dönük negatif bakış ve yaklaşımları derinden beslemektedir. Bu kesim için, toplumun yerleşik değerlerini/kurallarını reddetme, sosyal yardım beklentisiyle çalışmama, tembellik ve atalet içinde olma, çalışmaya karşı mesafeli olma, ahlaki değer yargılarının dışına çıkma, ailesel değer ve bağlılıkta zafiyet ve doğal olarak sapma ve suça yatkınlığı yüksek bir topluluk olarak görülmektedirler. Bu görüntüler, hiç kuşkusuz Tarlaabaşı, Gedikpaşa, Balat, Kasımpaşa vb. yerlerdeki nüfusa dönük damgalayıcı söylemin kemikleşmesinde epeyce işlev görmektedir.

Ayrıca bu bölgelerde suç oranlarındaki yüksek rakamlar, buraların suçlu yatağı ve tekin olmayan bölgeler olarak anılmalarının da yolunu açmaktadır. Bu bölgelerde suç olayları daha çok ana cadde ve sokaklarda cereyan etmektedir. Bu da büyük ölçüde hedefte yabancıların olduğu bir saldırı potansiyeline işaret etmektedir. Suç çeteleri, bunların doğal üyeleri olan göç insanları, sokak çocukları, evden kaçan çocuklar, uyuşturucu ve madde kullanan gençler, işsiz ve evsiz insanlar vs. bu bölgelerdeki sosyal düzensizliğin başlıca kaynağını oluştururlar.

Bu bölgelerde dışlama ve damgalamanın fiziki mekânın organizasyonu da yakın ilişkisi vardır. Kentlerde rant ilişkileri zenginlerin ve iktidar çevrelerinin etrafında cereyan ediyor. Arazilerin üst sınıflar lehine olacak şekilde kullanılması, kentsel rantın yine bu çevreler özelinde paylaşımına açılması, alt sınıf mahallelerde işsizliğe, yaşam koşullarının düşmesine ya da yoksulluğa yol açıyor. Bu olgu, kentin mekânsal ayrışım haritası üzerinde de kendisini çarpıcı bir şekilde gösteriyor. Zira belli başlı problemler belli mahallelerde yoğunlaşıyor. Bu da doğal olarak toplumsal düzlemde bu mahallelerin damgalanmasına ya da suçlu/lekeli olarak algılanmasına neden oluyor. Mekânın damgalanması, göç, yoksulluk, etnisite ve suç gibi damgalar sayesinde daha bir pekişerek, mekânın

hepten suçlaştırılmasına, dahası canavarlaştırılmasına dönük bakış ve söylemlerin yaygın kabul görmesine neden oluyor. Doğal olarak bu nitelemeler ve damgalayıcı bakış/söylemler, bu bölgede yaşayanlar tarafından da zaman içinde içselleştiriliyor ve içe/dışa dönük çarpık bir bakış retoriğinin oluşmasına zemin hazırlıyor.

Sonuç

Küreselleşmenin kentlerde eşitsizlikler yarattığı ve bunun en fazla yoksul kesimin hacminin genişlemesine neden olduğu bir gerçektir. Kentlerde refahla birlikte yoksulluk da radikalize olmakta, kentin bütünlüklü yapısı bozulurken ikili, fragmanter bir kent dokusu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, küreselleşmenin yarattığı eşitsizlik ve toplumsal hiyerarşiler kentin sosyal/kültürel dokusunu polarize ederek, mekânsal, sınıfsal ve kültürel bölünmeleri ateşlemektedir. Bu durum kentsel sosyal düzensizlikler yaratmakta, kent ilişkileri, kentsel gündelik yaşam enformel, denetim dışı bir boyut kazanmaktadır.

Kentsel sosyal düzensizlik; yarıлма/dışlama süreçlerinin radikalizasyonuna bağlı olarak, kentsel madunların, tutunamayan ya da izolasyona tabi kesimlerin sayısında ve kentsel güvenlik haritaları üzerindeki ağırlıklarında büyük artışlar görülmektedir. Bu kesimlerin, kentteki dağıtım mekanizmalarından ya yararlanamadıkları ya da tümüyle dışlandıkları dikkati çekmektedir. Bu noktada, düşük gelir vaat eden marjinal işlerin piyasası giderek daralmakta, hatta bilgi teknolojilerindeki gelişmeye paralel şekilde vasıflı emek sahipleri de işlerini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu yüzden, yoksul, göçmen, ırki ve etnik farklılık taşıyanların sistemle olan bağları zayıflamakta, eşitsiz ve yıkıcı iktidar ilişkilerinin kurbanları haline gelmektedirler. Büyük kentler, söz konusu yeni marjinalize gruplar sayesinde, yeni kentli yoksulluğun akut ve kriminal yüzlerine giderek daha fazla alan açmaktadırlar.

Bundan dolayıdır ki, günümüz kentlerinde, söz konusu ayrışma/bölünme süreçleri sayesinde, farklı mekânsallıklar, farklı kimlik ve kültürellikler vücut bulmakta, birbiriyle çatışan, çelişen yaşam tarzları ortaya çıkmaktadır. Bu süreç doğal olarak, kentsel marjinalizasyonları arttırdığı gibi; ötekilik, dışlanmışlık, kenarda olma/kalma algılarını güçlendirici bir tesir de meydana getirmektedir.

Kaynakça

- Akkan, B. E. vd. (2007). "Sosyal Dışlanma Tehdidi Altında Romanlar" *Radikal* 2, 8 Temmuz 2007.
- Allen, R. C. (1996). "Socio-Economic Conditions and Property Crime: A Comprehensive Review and Test of The Professional Literature", *The American Journal of Economics and Sociology*, 55 (3), ss.293-309.
- Aytaç, Ö. (2013). "Yoksulluk, Kentsel Sınıfsal ve Sosyal Dışlanma: Modern Kentlerde Sınıfsal/Mekânsal Yarıлма ve Suçlaştırılma Mekanizmaları", *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*, Ed. Ö.Aytaç, S.İlhan, Ankara: Birleşik.

- Balcı, E., Sezin D., Can E. (2002). “Yoksulluk Olgusunun Değerlendirilmesi”, *Kente Göç ve Yoksulluk, Diyarbakır Örneği* (içinde), Ankara: Ortadoğu Teknik Üni.
- Beauregard, R. A. (2015). “Mutenalaştırmanın Yarattığı Kaos ve Karmaşa” *Kentin Mutenalaştırılması* (Ed. N. Smith, P.Williams), Çev. Melike Uzun, İstanbul: Yordam.
- Freeman, R. B. (1996). “Why Do So Many Young American Men Commit Crimes and What Might We Do About It?”, *Journal of Economic Perspectives*, 10(1), ss.25-42.
- Gans, H. J. (1994). “From ‘Underclass’ to ‘Undercaste’: Some Observations About the Future of the Post-Industrial Economy and its Major Victims” *International Journal of Urban and Regional Research*, New York.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*, Haz. Cemal Güzel, Ankara: Ayraç.
- Hartmann, K. (2014). *Küresel Çarkın Dışında Kalanlar, Tüketim Toplumundaki Yeni Fakirlik*, çev. Etem Levent Bakaç, İstanbul: Ayrıntı.
- Hobbs, M. vd. (2015). *Sosyoloji Kitabı*, Çev. Tufan Göbekçin, İstanbul: Alfa.
- İçli, T. (2003). “Toplumdan Kopuş: Suç ve Şiddet”, *Sosyolojiye Giriş*, Ankara: Martı.
- Lane, R. (1986). *Roots of Violence in Black Philadelphia, 1860-1900* Cambridge MA: Harvard University Press.
- Macionis, J. ve Plummer, K. (2008). *Sociology: A Global Introduction*, Pearson Education, Harlow.
- Morris, L. (1996). “Dangerous Classes: Neglected Aspect of the Underclass Debate”, in *Urban Poverty and The Underclass*. A. Reader, Ed. Enzo Mingione, Cambridge Black well Publishers Inc.
- Patterson, E. B. (1991). “Poverty, Income inequality and Community Crime Rates”, *Criminology*, V.29 (4).
- Popelard, A., Paul V. (2010). “Detroit: Yavaş Yavaş Sıfır Noktasına Doğru”, *Le Monde diplomatique*, Çev. Z.Nuhoğlu, Ocak, 2010.
- Roberts, K. (1997). “Is there an emerging British ‘underclass’? The evidence from you there search”, in *Youth, The Under class and Social Exclusion*, ed. R. MacDonald, Routledge, Florence, KY.
- Sampson, R. J. (1986). “Neighborhood Family Structure and the Risk Of Criminal Victimization”, *The Social Ecology of Crime*, Ed. J. Byrne, R. Sampson, New York: Springer-Verlag.
- Sampson, R. J. (2002). “Organized for What? Recasting Theories of Social (Dis)Organization” *Crime and Social Organization*, Ed. E.Waring, D.Weisburd, New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, Çev. Ayşegül Sönmezay, İst: İstanbul Bilgi Üni.
- Shaw, C. R., Henry D. M. (1972). *Juvenile Delinquency and Urban Areas*, Chicago: University of Chicago.
- Wacquant, L. (2011). *Kent Paryaları. İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi*, Çev. M.Doğan, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

- Wekerle, G., Whitzman R.C. (1995). *Safe Cities: Guidelines For Planning, Design and Management*, Van Nostrand Reinhold, New York.
- Wilson, W. J. (1991). "Studying inner-city social dislocations: the challenge of public agenda search" *American Sociological Review* Vol 53, pages1-14.
- Wilson, W. J. (1987). *The Truly Disadvantaged: The Inner-city, the Under class and Public Policy*, The University of Chicago Press, Chicago, IL.
- Wratten, E. (1995). "Conceptualizing urban poverty", *Environment and Urbanization*; 7; 11.